

**ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ
К. ЛЕБЕДИНЦЕВА (1878-1925)**

У статті розглядаються проблеми навчання та виховання у науковому доробку відомого педагога, методиста-математика кінця XIX – початку XX ст. К.Ф. Лебединцева. Акцентовується увага на питаннях: шкільної дисципліни, статевого виховання, захисту прав й інтересів учнів.

***Ключові слова:** експериментальна педагогіка, шкільна дисципліна, статева етика.*

Творча спадщина Софії Русової стала хрестоматійною і займає основну нішу в історії української педагогічної думки. У педагогіці вона визнана найяскравішим представником реформаторських ідей кінця XIX – початку XX ст.

Ми пропонуємо розглянути проблеми навчання та виховання у педагогічній спадщині відомого методиста-математика Костянтина Феофановича Лебединцева, оскільки ці два педагоги працювали в один період – період переоцінки духовних цінностей.

Мета статті полягає у проведенні короткого аналізу та систематизації поглядів К. Лебединцева на проблеми навчання та виховання в контексті актуальних питань розвитку сучасної національної системи освіти.

Погляди Костянтина Лебединцева формувалися під впливом педагогічної думки на рубежі XIX – XX ст. Учений ознайомлюється з новими на той час науками – дитячою психологією, експериментальною педагогікою. Праці Й. Песталоцці, Ф. Фребеля, Л. Толстого розширювали педагогічні інтереси вченого та сприяли розвитку його науково-математичної і практичної діяльності.

Кінець XIX – початок XX ст. ознаменувався появою ряду педагогічних теорій, прихильники яких намагались розв'язати найважливіші теоретичні проблеми освіти, навчання та виховання. Найвизначнішими з них були соціальна педагогіка Г. Спенсера, теорія громадянського виховання і трудової школи німецького педагога Г. Кершенштейнера, нове виховання та нові школи Е. Демолена (Франція), С. Редді (Англія), Г. Літца та Г. Вінекена (Німеччина), експериментальна педагогіка В. Лая та Е. Меймана, прагматична педагогіка Д. Дьюї. Представники цих теорій шукали нові шляхи та засоби виховання, прагнули створити школу, що давала б не тільки знання, а й здійснювала б загальний розвиток дітей, привчаючи їх самостійно здобувати знання.

У країнах Західної Європи поширилась теорія «вільного виховання». Е. Кей, Г. Шаррельман, М. Монтессорі – представники цієї теорії – пропагували розвиток природних та індивідуальних здібностей дитини шляхом вільного вибору вихованцями матеріалу для занять, самонавчання та самовиховання. Учитель у цьому випадку спостерігав за процесом навчання та спрямовував його.

Ґрунтовне вивчення педагогічних теорій та концепцій виховання, численні спостереження й дослідження, побудовані на основі глибоких знань із педагогіки, розвитку освіти, психології сформували погляди К. Лебединцева на навчально-виховний процес. Костянтин Феофанович, проаналізувавши та об'єктивно оцінивши педагогічні концепції, виробив і своє ставлення до процесу виховання.

К.Ф. Лебединцев великого значення надавав загальним проблемам виховання підрастаючого покоління. Частина своїх праць він присвятив літературно-критичним і загальнопедагогічним питанням. Костянтин Феофанович наполегливо захищав порядок і шкільну дисципліну. Дисципліна, на його переконання, – це необхідна умова успішного навчання та один

із засобів виховання у школярів навичок цивілізованої поведінки в суспільстві. У свою чергу, й учитель повинен відповідально ставитись до своїх обов'язків і підтримувати педагогічно доцільний порядок у навчальному закладі та створити доброзичливу атмосферу на заняттях. Перша стаття „Як підтримувати дисципліну в середній школі?” (1904) була надрукована в журналі „Педагогическая мысль”. У ній К. Лебединцев гостро ставив питання про необхідність якнайшвидше і докорінно реформувати систему шкільного виховання, вимагав змін як методів, так і мети виховання. Його ідеї не втратили своєї актуальності й нині. Він стверджував, що дисципліна повинна допомагати розвитку звички до систематичної праці, а кінцевою метою виховання має бути формування особистості, здатної не лише існувати при даному “устрої” життя, а й уміти пристосовувати, змінювати його в “інтересах людини та людства” [1, 106].

Стаття К.Ф. Лебединцева „Наша молодь і питання статевої етики”, надрукована в журналі „Вестник воспитания” (1907), винесла на розсуд громадськості проблему безсилля педагогіки у розв'язанні питання статевого виховання (у той період йому не приділялась належна увага). К. Лебединцев пропонував шляхи розв'язання цього делікатного питання. Статеве виховання, на його думку, має бути науково обгрунтованим. Він пропонував внести такі зміни до програми, щоб у період статевого розвитку більше уваги приділялось фізичному та естетичному вихованню молоді, щоб змалку надавати зрозумілу дитині інформацію, беручи до уваги її вікові особливості. К. Лебединцев був глибоко переконаний, що статеве виховання досягається поступово, в тісній взаємодії батьків і школи.

К. Лебединцев у статті доводить, що правильно організоване статеве виховання в сім'ї має ряд позитивних наслідків: 1) зміцнює довіру дітей до батьків; 2) знижує чи навіть зводить нанівець дію шкідливої інформації одержаної з різних джерел; 3) допомагає уникнути нездорової цікавості, що виникає через брак інформації; 4) дає змогу молоді серйозніше і відповідальніше підійти до вибору подружжя в майбутньому [2].

Стосовно школи К.Ф. Лебединцев стверджував, що “суть усіх заходів школи повинна спрямовуватись на підтримку та закріплення в підростаючій молоді чистих та моральних стосунків з іншою статтю” [2, 155]. Актуальними залишаються ці слова вченого і в наш час – час перенасиченої, інколи неякісної, шкідливої інформації з питань статевого виховання.

К.Ф. Лебединцев привертав увагу громадськості до проблеми примусового шлюбу, категорично висловлювався за скасування рабовласницьких відносин між чоловіком і жінкою. Він пропонував „уведення цілого ряду послідовних заходів та змін суспільного ладу, які звільнили б жінку (і дитину) від економічної експлуатації і забезпечили б їй право на материнство, позбавили б таким чином жіночий та дитячий організм від виснаження, а людство від виродження” [2, 161]. Положення Костянтина Феофановича, висунуті у статті „Наша молодь і питання статевої етики”, є актуальними й привертають до себе увагу педагогів та широкого кола громадськості.

Особливу увагу К.Ф. Лебединцев звертав на проблему дитини. Учень, на його думку, – центральна постать в освітньому процесі. У статті „Про межі педагогічного втручання у виховання дітей (У зв'язку з педагогічними поглядами Л.М.Толстого)” (1908), надрукованій у журналі „Народний учитель” № 9, автор акцентує увагу на проблемі виховання дітей, захисту їхніх прав та інтересів. К. Лебединцев охарактеризував роль сім'ї у виховному процесі, коротко проаналізував методи виховання на різних етапах розвитку дитини. Він стверджував, що школа, крім основних освітніх, повинна виконувати й виховні функції. Вона має створити максимально сприятливі умови для розвитку здібностей та інтересів учнів, для формування творчої особистості. Роль учителя за таких підходів полягала в спостереженні й спрямуванні процесу виховання і навчання.

З погляду автора, цікавим і корисним є педагогічний досвід Льва Толстого. К. Лебединцев був переконаний, що „всесвітня історія педагогіки занесе на свої скрижалі ім'я Льва Толстого як педагога-художника і захисника прав дитини” [3,7]. Свої положення щодо виховання дитини й аналіз досягнень вітчизняної та зарубіжної педагогіки К.Ф. Лебединцев продовжував розкривати у статті „Про одну педагогічну утопію” („Народний учитель”, №11).

Аналізуючи цілу низку статей Костянтина Феофановича, надрукованих протягом 1904-1908 рр., можна зробити висновок, що всі вони написані в кращих традиціях гуманної концепції розвитку освіти й виховання. Як один із представників демократичного напрямку, вчений виступав за гуманне поводження з дітьми, протестував проти покарання та залякування, був

противником механічного зубріння у процесі навчання. Крім цього, він пропонував нові, психологічно обґрунтовані шляхи розвитку дитини, що не обмежували б свободи учнів, а сприяли розвитку їхніх інтелектуальних інтересів і прагнень. Ці проблеми, що так гостро ставив учений, залишаються актуальними й повністю не розв'язаними і сьогодні. Приведення освіти України у відповідність із потребами ХХІ ст. – наше завдання, причому без втрати найкращого досвіду попередніх поколінь.

Одночасно з педагогічною та публіцистичною діяльністю Костянтин Феофанович проводив велику громадсько-педагогічну роботу як член різних педагогічних товариств (Київське педагогічне товариство взаємної допомоги, Фребелівське товариство, Київське педагогічне товариство вчителів). На численних засіданнях товариств педагога і громадські діячі обговорювали різноманітні питання шкільно-освітньої практики, в тому числі й проблеми виховання. У ряді виступів К. Лебединцев гостро критикував порядки казенної школи, вимагаючи докорінних змін у системі освіти (“До питання про представництво суспільства в житті школи”) [4].

У своїх працях учений ставив питання про необхідність докорінного реформування системи шкільного виховання, вимагаючи змін як методів, так і мети виховання. Визначивши й охарактеризувавши роль родинного оточення для виховання особистості, К. Лебединцев накреслив завдання школи, яка, крім освітніх функцій, повинна створювати сприятливі умови для розвитку всіх здібностей та інтересів учнів, формувати творчу особистість. Особливої уваги він надавав розв'язанню проблем статевого виховання. Адже правильно організоване статеве виховання дає позитивні наслідки: зміцнює довіру дітей до батьків, знижує здобуту з різних джерел дію шкідливої інформації, допомагає молоді відповідальніше підійти до створення сім'ї.

Вивчення архівних документів і матеріалів, наукових і публіцистичних праць, підручників кінця ХІХ – початку ХХ ст. свідчить про подібність сучасних проблем у галузі освіти до тих, які розв'язувала педагогічна громадськість України того періоду, зокрема К. Лебединцев. У нових соціально-економічних умовах, коли перед освітянами стоїть завдання щодо створення освіти ХХІ ст., провідні ідеї і напрацювання К. Лебединцева заслуговують на увагу й використання.

Література

1. Киевские математики-педагоги / Боголюбов А.Н., Бетина Н.П., Волкова В.А. и др. – К.: Вища шк., 1979. – 312 с.
2. Лебединцев К. Наша молодежь и вопросы половой этики // Вестник воспитания. – 1907. – №8. – С. 143-162.
3. Лебединцев К.Ф. О границах педагогического вмешательства в воспитание детей (В связи с педагогическими воззрениями Л.Н.Толстого) // Нар. учитель. – 1908. – №9. – С. 4-7.
4. Стрілець С.І. Педагогічна спадщина К.Ф. Лебединцева (1878-1925): Монографія. – Чернігівський державний педагогічний університет, 2004. – 196 с.

Strilets S.I.

THE PROBLEMS OF EDUCATION AND TRAINING IN THE SCIENTIFIC HERITAGE K. LEBEDYNTSEV

The article reviews the problems of education and training in the scientific heritage of the famous educator, methodologist-mathematician of the end of the 19-th – beginning of the 20-th century K. F. Lebedyntsev.

The attention is accenting on the questions of the ferule, sex education, pupil's rights and interests defense.

Key words: *Experimental pedagogics, Ferule, Sexual ethics.*

Стрилец С.И.

**ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ В НАУЧНОМ НАСЛЕДИИ
К.ЛЕБЕДИНЦЕВА**

В статье рассматриваются проблемы обучения и воспитания в научном наследии известного педагога, методиста-математика конца XIX – начала XX ст. К.Ф. Лебединцева. Акцентируется внимание на вопросах: школьной дисциплины, полового воспитания, защите прав и интересов учащихся.

Ключевые слова: *экспериментальная педагогика, школьная дисциплина, половая этика.*